

svenskt håll bidrar Birgitta Berglund-Nilsson, Marie-Christine Skuncke och Monica Hjortberg.

Birgitta Berglund-Nilsson skriver klagörande om Marie Leprince de Beaumonts även i Norden inflytelserika författarskap. Hennes böcker, som länge var oundgängliga i flickors franskundervisning, skall även ha fått den sjuttonåriga Fredrika Bremer att aldrig gifta sig (s. 12). Monica Hjortbergs bidrag behandlar Sverigebilden i Friedrich Melchior Grimms *Correspondance littéraire* – särskilt ingående behandlas hans bevakning av Tessins berömda brev till den blivande kungen Gustav III. Marie-Christine Skuncke ger i bidraget »Was there a Swedish Enlightenment?» en god översikt av de senaste årens forskningsdebatt. Som förf. noterar beror svaret på frågan på hur pass snävt eller vitt man definierar upplysningen. En slutlig iakttagelse, som säkert flertalet forskare kan skriva under på, är: »The Swedish Enlightenment, if there existed such a thing, was moderate, reformist and Christian, closer the German *Aufklärung* than to the French *Lumières*» (s. 36).

Även bland de övriga bidragen i denna volym kretsar flera kring upplysningsproblematiken, ofta i form av biografiska porträtt, så till exempel Ingi Sigurdssons bidrag om den reformsinnade juristen och ämbetsmannen Magnús Stephensen (1762–1833), ibland kallad »upplysningens son», och Jógvan í Lon Jacobsens om den färöiske språkforskaren Jens Chr. Svabo (1742–1824). Ytterligare ett bidrag som har relevans för vår syn på upplysningen i Norden är Jyrki Siukonens studie av den äventyrlige och vittbereste professorn i filosofi vid Åbo universitet Johan Welin. Enligt Siukonen var denne wolffian öppen för »allt som var nytt» (s. 55); kanske bör vi sluta upp med att mer eller mindre reflexmässigt se wolffianismen i sin nordiska tappning som en intellektuell tvångströja, något som gjorts gällande i äldre forskning. Bidragen är i flera fall försedda med värdefulla bibliografier och publikationen kan anbefallas för alla som vill få inblickar i de nordiska grannländernas utveckling.

Jakob Christensson

Media and Political Culture in the Eighteenth Century. Redaktör Marie-Christine Skuncke, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm, 2005 (132 s.)

Vitterhetsakademiens 250-årsjubileum firades år 2003 bland annat med en konferens som hade som tema 1700-talets politiska kultur och mediavärld. Närmast ansvariga för denna väl genomförda begivenhet, som både gav plats till yngre inhemska och finska forskare och etablerade akademiker från USA, Frankrike och England, var Eva Österberg och Marie-Christine Skuncke. Den senare har redigerat föreliggande vackra volym, som, efter en redaktionell inledning där man även får summerat föredragen av de inhemska deltagarna, bjuder på de bidrag som presterades av de fyra namnkunniga långväga konferensdeltagarna.

Princetonhistorikern Robert Darnton behandlar i essän »Mademoiselle Bonafon and the Private Life of Louis XV» den fortfarande (delvis muntliga och synnerligen skvallriga) mediavärld under de dryga tre årtiondena före den franska revolutionen som han efter mångåriga forskningar kanske känner bättre än någon annan. Den franske pressforskaren Jean Sgard ger med 1753 års upplaga av *Stockholm. Gazette* som huvudsakligt exempel en livfull presentation av hur 1700-talets press fungerade, vad som stod i tidningarna, vilka som var läsarna och hur nyheterna ofta var gamla när de nådde publiken. Som han konstaterar (s. 66) var det huvudsakliga målet i det stockholmska bladet att vidmakthålla den bestående ordningen och sluta upp bakom monarkin. Den brittiske kulturhistorikern John Brewer, kanske mest känd för sin forskning kring äldre tiders konsumtion, har i bidraget »Personal Scandal and Politics in Eighteenth-Century England» som ämne libertinismen och hur denna särskilt med John Wilkes penna kom att bli politiskt brännbar i 1760- och 70-talens England. Författaren gör gällande att detta hade att göra med att det under 1700-talets andra hälft skedde en åtskillnad mellan privat och offentligt. Detta i och för sig spänstiga bidrag är tyvärr delvis språkligt ogenomträngligt: Vad betyder egentligen påståenden som dessa? »But sentimentalism, like radical libertinism, made no distinction between private virtue and public morality. On the contrary, it saw the sources of human virtue in the intimacies of private life, and it aspired to a transparency in social relations which would transcend the public/private distinction» (s. 105). För undertecknad är detta reifikationer och retoriska dimridåer, och man saknar en diskussion om

representativiteten i det använda och onekligen sköra källmaterialet.

Det kanske intressantaste bidraget står i stället den vid Berkeley verksamma historikern Carla Hesse för, som i »Revolutionary Rousseaus» har gått igenom utgåvorna av Rousseau i revolutionens Frankrike. Övertygande kan hon, efter att på vägen ha korrigerat föreställningen att Rousseaus *Du Contrat Social* före revolutionen var föga spridd, visa hur stort och allsidigt intresset för hans skrifter var bland revolutionsärens fransmän. Man läste inte bara hans *Du contrat social* utan lika väl *Émile* och *Julie ou Nouvelle Héloïse*, och likaledes gick de samlade utgåvorna av hans verk mycket bra. Sammanlagt utgavs mellan 1789 och 1800 mer än två hundra Rousseautryck, vilket lågt räknat skulle motsvara 200 000 exemplar. Hesse visar också hur upplagorna fördelade sig på tryckorter och format, där de mindre formaten till sitt lägre pris företrädesvis riktade sig till en bredare publik. Det är sådan här grundlig bokhistorisk forskning som idé- och kulturhistorisk forskning behöver för att inte spinna ut i ovisbara hypoteser.

Jakob Christensson

Lars-Johan Stiernstedt, *Vår man i Rom. Överintendenten Carl Fredric Fredenheims italienska resa 1787–1790*, Stockholm, 2004 (383 s).

Som kulturpersonlighet, skriver Stiernstedt, kunde Fredenheim inte »mäta sig med storheter som Sergel, Masreliez, Desprez och Carl August Ehrensvärd, men han var den kunnige och energiske Fredenheim och det är vackert så» (s 9). Och visst har Fredenheim länge stått i skuggan av tidens kulturspetsar. Till skaran av gustavianska italienfarare kan Gjørwell fogas; hans verksamhet (däribland hans bildningsresa) har behandlats av Ursula Sjöberg, som förtjänar att nämnas i sammanhanget. I Fredenheims digra register är det också på hans Italienresa åren 1787 till 1790 som Stiernstedt fokuserar. De efterlämnade resedagböckerna bildar utgångspunkt.

Resultatet är en spännande läsning med inblickar i 1700-talets kulturhistoria, å ena sidan i det Norden som Fredenheim kom ifrån, å andra sidan det Italien som han kom till med dess klassiska miljöer, än inhysta i gallerier och bibliotek, än begravda under aska och

jord. Boken är vackert paketerad och särskilt bildhanteringen kan framhållas. Men det är också en svårångad bok. Framställningen är inte konventionellt vetenskaplig (boken är en utveckling av en licentiatavhandling från 1969) och fastän författaren med den åran öser ur en veritabel guldgruva, presenteras stoffet tämligen obehandlat; ehuru rikhaltig guldmalm får läsaren själv, utan närmare handledning, extrahera klimparna (för de finns där sannerligen).

Boken kan karakteriseras som en kommenterad källpublikation i urval; utdrag ur dagboken varvas med förklarande kommentarer om personer, platser och händelser. Med undantag för en inledande biografisk översikt och tre avslutande kapitel om Fredenheims arbeten i Pompeji och Rom samt resans resultat, är upplägget kronologiskt och styrt av dagboken. Resan och dess etapper skildras i fem kapitel: från resan genom Sverige, Tyskland och Österrike till Italien, via vistelsen i Rom, avstickaren till Neapel, åter till Rom och – slutligen – hemresan.

Dagboken är den stora behållningen. Utöver dråpligheter kring knäckta hjulaxlar, protestantens avsmak för katolska mirakler och hetlevrade tjänare som under morgontoiletten drar kniv mot sin herre, har Fredenheims anteckningar något att ge för de flesta. Undertecknad får sitt numismatiska lystmäte av samlaren Fredenheim som aldrig tycks underlåta att registrera medaljer och mynt (att planscher ur Gustav III:s ofullbordade medaljhistoria spreds i Europa var en nyhet, s 67) och skildringarna av det napoletanska hovet decenniet innan Napoleon vräkte allt över ända är fantastiska. Lägg därtill de personer och platser som passerar i revy – i persongalleriet finns välkända gestalter som Piranesi och kardinal de Bernis, och resans etapper inkluderar hov och salonger från Köpenhamn i norr till Vatikanen i söder liksom de begynnande utgrävningarna i Pompeji och Forum Romanum.

Men där finns också anledningar till invändningar. Direkt störande skönhetsfläckar är författarens oklädsamt många åberopanden av sina egna arbeten och andras omnämnanden av dem, de långa okommenterade citaten ur sentida verk samt de bitvis slarviga hänvisningarna till tidigare forskning (en artikel av Christian Laine refereras exempelvis med hänvisning till en anmälan i dagspress, s 199).

Vid sidan av dessa formmässiga problem kan två mer innehållsliga invändningar anföras. Den första avser materialet. Dagboken är som sagt givande, men diskussionen kring den lyser med sin frånvaro. Fastän